

DAN OCTAVIAN RUSU

SOCIALIZAREA POLITICĂ LA COPII ȘI ADOLESCENȚI

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2018

CUPRINS

INTRODUCERE	9
CAPITOLUL 1. Conceptul și formele de socializare politică	15
1.1. Ce este socializarea politică?	15
1.2. Socializarea politică – un concept hibrid între politică și socializare	17
1.3. Formarea eului politic	18
1.4. Formele socializării politice	19
1.4.1. Principalele forme de socializare politică în abordarea lui Dekker și Meyenberg	19
1.4.2. Controverse teoretice asupra formelor de socializare politică	21
1.5. Principalii beneficiari ai socializării politice: profesioniștii vs. actorul social cotidian	22
1.6. Abordări specifice a conceptului socializării politice la copii și adolescenți	23
1.6.1. Abordarea socializării politice din perspectiva psihologiei	23
1.6.2. Abordarea socializării politice din perspectiva sociologiei	28
CAPITOLUL 2. Mecanismele și agenții socializării politice	31
2.1. Mecanismele de bază ale socializării politice	31
2.1.1. Abordarea lui Percheron	31
2.1.2. Bourdieu și conceptul de habitus sau formarea habitudinilor mentale	33
2.2. Agenții de socializare politică	34
2.2.1. Structura spațiului de socializare	34
2.3. Factorii socializării politice în cercetarea proprie. Obiectivele cercetării	47
2.3.1. Subiecții	47
2.3.2. Instrumentul de lucru	48
2.3.3. Rezultate	48
2.3.4. Concluzii	50
CAPITOLUL 3. Construcția universului cultural politic al copiilor și tinerilor: reprezentarea conceptului de politică și a simbolurilor politice	51
3.1. Ce reprezintă conceptul de cultură politică?	51
3.2. Diversitatea culturilor politice	52

3.3. Operaționalizarea culturii politice: vocabularul partizan – vocabular politic propriu-zis	53
3.3.1. Relația eu-lui politic cu simbolurile politice	53
3.4. Cercetare cu privire la preferințele pentru personalitățile politice și liderii principalelor formațiuni politice	55
3.4.1. Obiectivele cercetării	55
3.4.2. Ipoteze	55
3.4.3. Subiecții	55
3.4.4. Rezultate	55
3.4.5. Concluzii cu privire la preferințele pentru personalitățile politice și liderii principalelor formațiuni politice	60
3.5. Percepția asupra partidelor politice și familiilor ideologice la copii și adolescenți	60
3.5.1. Socialismul și social-democrația; comunismul și eurocomunismul	61
3.5.2. Liberalismul clasic, liberalismul social, liberalismul neoclasic	62
3.5.3. Conservatorismul „moderat” și conservatorismul „reacționar”; neoconservatorismul	63
3.6. Percepția asupra familiilor politice: <i>dreapta</i> și <i>stânga</i> în cultura politică a copiilor și adolescenților	64
3.7. Studiu cu privire la preferințele pentru partidele politice, ideologiile politice și orientarea stânga–dreapta	66
3.7.1. Obiectivele studiului	66
3.7.2. Ipoteze	66
3.7.3. Subiecții	66
3.7.4. Rezultate	66
3.7.4. Concluzii cu privire la preferințele pentru partidele politice	73
3.7.5. Concluzii referitoare la preferințele ideologice ale subiecților	73
3.7.6. Concluzii asupra poziționării de stânga sau de dreapta	74
3.8. Concluziile capitolului 3	75
CAPITOLUL 4. Cetățenie activă la copii și adolescenți	77
4.1. Ce este conceptul de cetățean sau citizenship?	77
4.2. Formarea cetățeanului activ – scopul socializării politice al oricărui regim politic	78
4.2.1. Modele de competențe și cultura civică	78
4.2.2. Modelul competențe și cultura civică în Antichitate	79
4.2.3. Modele de competențe și cultura civică în Evul mediu	81
4.2.4. Modele de competențe și cultura civică în Epoca modernă	82
4.2.5. Modele actuale pentru competență și cultură civică	82
4.3. Studiu pentru elaborarea unui model al cetățeniei	87
4.3.1. Obiectivele	88

4.3.2. Ipoteze	89
4.3.3. Subiecții	89
4.3.4. Rezultate	89
4.4. Concluziile capitolului 4	102
CAPITOLUL 5. Participare și capital social la copiii și adolescenții din România	105
5.1. Structura populației copiilor și tinerilor din România	105
5.2. Definirea conceptului de participare	106
5.3. Cadrul legislativ în domeniul drepturilor de participare a copiilor și tinerilor	107
5.3.1. Definirea conceptului de participare a copilului la sistemul de decizie	108
5.3.2. Definirea conceptului de participare a adolescentului la sistemul de decizie	108
5.4. Studiul privind participarea copiilor și adolescenților	110
5.4.1. Participarea copiilor și adolescenților la deciziile din familie asupra principalelor probleme care îi afectează direct	111
5.4.2. Participarea la discuții cu cei din mediu (alții decât părinții) despre principalele domenii ale vieții social-politice	114
5.4.3. Interesului declarat față de politică în general și intenția de vot	115
5.4.4. Participare socială: implicarea în activități de voluntariat	118
5.4.5. Atitudinile de protest	123
5.4.6. Capitalul social: toleranță vs. intoleranță și gradul de încredere generalizată și particularizată	123
5.5. Concluziile capitolului 5	132
CAPITOLUL 6. Modelul explicativ multivariat pentru determinarea interesului pentru politică (MEIP)	135
6.1. Descrierea modelului	135
6.2. Operaționalizarea și descrierea variabilelor incluse în model	138
6.2.1. Operaționalizarea dimensiunilor explicative	139
6.2.2. Construirea variabilelor latente agregate cu metoda PCA (principal component analysis)	139
6.2.3. Variabile incluse și variabile excluse	142
6.3. Vizualizarea modelului	143
6.4. Interpretarea modelului dezvoltat în cercetarea proprie	144
CAPITOLUL 7. Instrumente pentru stimularea participării: educația civică și educația pentru democrație	145
7.1. Intervenții generale pentru stimularea participării	145

7.2. Rolul școlii, intervenția statului în educația civică prin Ministerul Educației și Cercetării	147
7.2.1. Programă școlară de educație civică pentru liceu	148
7.2.2. Acțiuni organizate de minister și guvern pentru stimularea participării la copii	150
7.3. Implicarea societății civile în educația civică și democrație	150
7.3.1. Acțiuni comune: societatea civilă „Salvați copii” și Ministerul Educației și Cercetării	150
7.3.2. Firme multinaționale: Orange	151
7.3.3. British Council se implică în programele de educație civică, educație pentru democrație, dar și educație politică	152
7.3.4. Organizațiile de copii, parte activă a societății civile. „Consiliul Copiilor SPUNE”	153
7.3.5. ARDOR	154
7.3.6. „Youth Parliament” proiect și Open Society	155
7.4. Concluzii	156
CAPITOLUL 8. Socializarea politică a membrilor Consiliul Județean al Elevilor Cluj	157
8.1. Descrierea generală a Consiliului Județean al Elevilor Cluj	157
8.2. Cadrul legislativ, structura și activitățile CJE Cluj	157
8.2.1. Cadrul în care se desfășoară activitatea Consiliului	157
8.2.2. Structura organizatorică a CJE Cluj	157
8.2.3. Activitățile organizate de CJE Cluj și partenerii acestuia	158
8.3. Sudiu de caz cu membrii CJE Cluj	159
8.3.1. Cadrul teoretic al studiului	159
8.3.2. Scopul și justificarea studiului	164
8.3.3. Subiecții cercetării	165
8.3.4. Instrumentele folosite	165
8.3.5. Metoda de lucru. Descrierea procedurii de lucru	166
8.3.6. Rezultatele studiului de caz asupra elevilor din CJE Cluj	173
8.3.7. Concluziile generale cu privire la studiul de caz cu elevii din CJE Cluj	175
CAPITOLUL 9. Discuții, limite ale cercetării și direcții de continuare	177
BIBLIOGRAFIE	179
ABSTRACT/ REZUMAT	191
ANEXĂ	193

CAPITOLUL 1

Conceptul și formele de socializare politică

1.1. Ce este socializarea politică?

Pentru cercetarea pe baze științifice a *interesului pentru politică* și a *reprezentării fenomenului politic la copii și adolescenți* este importantă definirea conceptului socializarea politică.

Socializarea politică este procesul de formare a personalității politice, în cursul căreia individul însușește cunoștințe, atitudini și valori din cunoștințele, atitudinile și valorile culturii sau culturilor politice specifice societății respective (Percheron, 1991). Această definiție vizează explicarea modului de achiziționare a informațiilor cu caracter politic din mediu de către individ, adică are loc o analiză la nivel de input sau intrări, precum și în final cum aceste informații produc personalitatea politică cognoscibilă prin reacțiile și comportamentele sale politice și sociale, adică o analiză la nivel de output sau de ieșiri. Vom vedea în continuare că abordările ulterioare a acestui concept nu diferă esențial de această abordare clasică impusă de Percheron.

Dacă abordăm termenul de socializare politică din perspectiva apartenenței la procesul *socializării generale* vom observa că acest proces general este văzut ca un: „proces psihosocial de transmitere-asimilare a atitudinilor, valorilor, concepțiilor sau modelelor de comportare specifice unui grup sau unei comunități în vederea formării, adaptării și integrării sociale a unei persoane” (Zamfir, Vlăsceanu, 1993, p. 555). În felul acesta conceptul de socializare este un termen general pentru a desemna căile de familiarizare a individului cu valorile și atitudinile societății, iar prin conceptul de *socializare politică ca parte a acestui proces general*: „acea parte a procesului [...] în cursul căreia sunt modelate atitudinile politice.” (Almond, Powell 1992, p.45).

Practic cele două definiții ne indică faptul că integrarea copiilor și adolescenților în societate, mai precis în mediul social-politic, prin procesul de socializare politică decurge cu formarea unei *identități politice* care la **Parsons** se bazează, pe faptul că personalitatea individuală se folosește de procedee deosebite, unice în simpla alegere a rolurilor. În felul acesta un individ poate aparent să fie incongruent cu sine dar congruent cu identitatea sa politică. Este, exemplul politicianului parvenit care face o avere fabuloasă prin mijloace ilegale dar care face pomeni electorale, construiește biserici și ajută săracii, jucând aparent rolul unui **Robin Hood** modern, care ia de la

bogați și dă la săraci. Este posibilă această identitate politică deoarece nu mai este necesar ca instanța eului să încerce să-și păstreze identitatea (Krappman, 1980).

Formarea *identității și a personalității politice* la copii și adolescenții are loc într-o lume plină de semnificații pe care doi reprezentanți de seamă a curentului fenomenologiei sociologice, **P.L. Berger și T. Luckman**, încearcă să le explice cu ajutorul conceptelor de cunoștințe cotidiene, de socializare primară, respectiv secundară și cu cel de univers de viață. Autorii, consideră că acești indivizi tineri devin prin socializarea generală și implicit prin socializarea politică parte a societății în care trăiesc. **Internalizarea** elementelor din mediul plin de semnificații în care trăiesc, omul își formează o identificare morală cu ajutorul căreia va fi părtaș la existența celor din anturajul său. Procesul de formare a internalizării lumii înconjurătoare se numește **socializare** (Berger-Luckman, 1966, cap.III., 1.a.), sau introducerea principală și completă a individului în lumea obiectivă a societății sau într-o anumită parte a societății. *Socializarea primară* este prima fază în care omul devine membru al societății, în copilărie. Fiecare fază ulterioară introduce persoana deja socializată într-o nouă secțiune a lumii obiective din societatea în care trăiește.

Într-o abordare modernă, dar nici ea foarte diferită de cele prezentate până acum, urmând linia clasică a lui Percheron, **Denni și Lecomte** (2004) consideră socializarea ca un *prim proces constitutiv al oricărui sistem politic, care încorporează personalității individului normele și codurile culturale ale mediului în care trăiește*. În interacțiunea cu societatea se formează scheme de reprezentare dar mai ales modele de acțiune care se concretizează în conduite sociale dar și comportamente politice în momentul în care individul se implică în activități politice. Aceași autori consideră că integrarea politicului precede implicarea directă și activă în politică iar fenomenele de antrenare a indivizilor se realizează în societățile democrațiilor occidentale. Practic indivizii realizează la nivelul lor de comportament o articulare între societate și politică. Principiile de funcționare și organizarea sistemelor politice încurajează membrii societății civile să se angajeze în sistemul public de decizie, deoarece ei devin prin aceasta cetățeni activi. Idealul oricărui sistem politic democratic este extensia drepturilor de participare la sistemul de decizie, mobilizarea și implicarea unor categorii din ce în ce mai mari din populație, iar în felul acesta să dezvolte o adevărată „cultură politică de participare”.

Prezentarea și definirea conceptului de socializare politică cu ajutorul a mai multor abordări teoretice, arată faptul că între acestea nu există diferențe semnificative în ceea ce privește apartenența la procesul de socializare general; iar formarea identității și personalității politice este rezultatul intermediar al acțiunii culturii în care trăiește individul. Identitatea și personalitatea politică este în afara acțiunilor culturale și rezultatul deciziilor individuale evidențiate în comportamentele și atitudinile din sfera social-politică.

1.2. Socializarea politică – un concept hibrid între politică și socializare

În opoziție cu abordarea anterioară în care am considerat conceptul de socializare politică ca un concept relativ bine definit, unii autori consideră inclusiv conceptul general de socializare ca fiind unul marcat de o anumită dezordine interpretativă și teoretică, iar astfel în mod similar și cel derivat din acesta: **socializarea politică** (Dîncu, 1999). Argumentul principal al ambiguității conceptului de socializare politică este justificat de Dîncu prin faptul că este un produs rezultat din construcția a două concepte importante: **socializare și politic**.

Pentru clarificarea conceptului de politic am apelat pentru început la lista propusă de **J.S. Roucek** (1956), pentru domeniul politicului în care el propune următoarele teme: *participare politică, comportament electoral, studiul atitudinilor politice extremiste și radicale, sociologia războiului, determinări ale opiniei publice și ale propagandei, relații între psihologie și politică, probleme ale psihopatologiei și ale iraționalismului politic, conceptul de conducător „charismatic”, funcțiile ideologiilor* etc. În mod similar apelând la alți autori precum: **Reinhard Bendix și Seymour Martin Lipset** (1957), lista se completează cu noi elemente: *birocrația și administrația publică, studii comparative de structuri politice și sociale; grupuri emice; ideologii; intelectualii; miscări muncitorești; putere legislativă; armată; sisteme politice naționale; planificare; elite politice și probleme de leadership; partide politice; politica regimurilor subdezvoltate; grupuri de presiune; factori psihologici ai apartenenței politice; opinie publică, propagandă și efecte ale mass-media; modele de viață politică regională; religie și politică; politică rurală, stratificare socială și politică; comportament electoral*.

Analiza celor două liste a ceea ce înseamnă politic ne oferă o imagine parcă prea generală și vastă a ceea ce poate fi atașat conceptului de socializare pentru a defini de fapt socializarea politică și practic justifică argumentului lui **Dîncu** (1999) asupra ambiguității domeniului circumscris de socializarea politică. Concluzia asupra acestor dimensiuni ale politicului este că un sistem social, indiferent de gradul său de organizare, de nivelul dezvoltării sale, de natura sa, implică cu necesitate o dimensiune și o funcție politică. Politicul și politica au fost dintotdeauna coordonate majore ale existenței și acțiunii umane. „mai mult ca oricând, epoca noastră este martora unei politizări universale. Totul a devenit politic, deoarece totul se află sub influența politicii sau se oglindește în ea” (Burdeau, 1952, pg. 52). Toate organizațiile sociale de la familie până la organizațiile de la locul de muncă și biserică, identificăm indivizi care încearcă să influențeze și să exercite o putere asupra celorlalți, care subscrie de fapt abordării psihologiei sociale în viziunea căreia nu există interacțiune umană

care să fie scutită de procesele de negociere și influență prin care să se manifeste raporturile de putere (Marc, Picard, 1989).

1.3. Formarea eului politic

Socializarea politică ca și socializarea generală este un **proces continuu**. Chiar cele mai obișnuite experiențe modifică perspectiva politică individuală, *eul politic* aflându-se într-o continuă schimbare (Almond, Powell, 1992). Dar înainte de formarea unui eu politic, trebuie să remarcăm că *identificarea cu grupul național* devansează toate noțiunile exacte de geografie (Piaget, J., & Weil, 1951). Percheron (1993), arată că înaintea formării eului politic, copii când sunt solicitați să aleagă dintre diferitele simboluri pe acela care reprezintă cel mai bine guvernul țării lor, cei mai tineri aleg cu predilecție personajele trecutului. Astfel, copiii americani de până în 10 ani, îl desemnează pe **G. Washington** sau președintele în funcție, iar cei de vârstă mai mare de 10 ani aleg **Congresul** și posibilitatea de a vota sau dreptul de vot. În paralel cu formarea identității colective și naționale, copiii încep să adere la grupuri mai restrânse și specifice, ca de exemplu partide sau formațiuni politice. Astfel, aproximativ 55% dintre copiii cu vârsta cuprinsă între 9 și 10 ani, se declară republicani respectiv democrați. Ei participă activ la campaniile electorale ale favoriților lor, distribuie fluturași, poartă insigne electorale sau se îmbracă în culorile partidului pe care îl susțin.

Tot de la vârsta de aproximativ 9–10 ani, arată și cercetările francezilor **Percheron și Roig** (1964), apar la copii francezi opțiunile politice și ideologice, chiar dacă ea reprezintă o identificare reflexă cu opțiunea politică a părinților pentru un partid, formă de guvernamânt respectiv o personalitate politică. **Percheron și Charles Roig** (1964), în două anchete realizate pe copii, una într-un cartier periferic al Parisului și alta în Grenoble, au putut constata faptul că la copiii francezi de această vârstă diferențierea familiilor politice „**Stânga-Dreapta**” se traduce prin **reprezentări diferite ale unor evenimente sau prin posesia unui vocabular diferit**. Astfel în ciuda imaginii favorabile despre Marea Revoluție Franceză promovată de istoriografia oficială, în cultura politică de dreapta din Grenoble, o treime din copiii incluși în studiu, considerau că revoluția din 1789 a fost un eveniment nefavorabil. În felul acesta reprezentarea socială a Revoluției Franceze se supunea unei judecăți de valoare specifică Drepte, iar vocabularul politic preferat includea: „*general*”; „*bogăție*”; „*ministru*”; „*burghezie*”; „*forțe ale ordinii*” etc.. În mod contrar, copiii anchetați din mediul muncitoresc din suburbia Parisului considerau a fi mai apropiați de Stânga decât de Dreapta, fapt evidențiat în preferința vocabularul lor pentru termeni ca și: „*comunism*”; „*democrație*”; „*sindicat*”; „*revendicare*”; „*parlamentarism*” (Percheron, 1993).

Eul structural politic, reprezintă o combinație de sentimente și atitudini în proporții variabile (Almond, Powell, 1992). **Nivelul primar** cuprinde: *credițele și atitudinile de identificare precum naționalismul, autoreprezentări etnice sau clasiale, angajament religios sau ideologic, sentimentul drepturilor și datoriei în societate*. Pe al **doilea nivel**, mai puțin emoțional și mai rațional se situează: *cunoștințele despre instituții politice și de guvernământ, precum și formele de atașament*. Nivelul superior sau al **treilea nivel** este cel al: *opiniilor trecătoare privind evenimentele, politicile ori personalitățile curente*. De remarcat că **primul nivel** este dobândit adeseori cel mai devreme și se dovedește a fi cel mai durabil în timp.

Rezultatele **psihanalizei** în crearea noțiunii de eu politic se bazează pe conceptele elaborate de Freud, care în lucrarea intitulată *Eul și mecanismele defensive* (1936), vorbește despre echilibrul eului. Freud consideră că Eul trebuie să formeze cu ajutorul diferitelor strategii un echilibru între eul instinctiv, supraeu și cerințele lumii exterioare. În **modelul evolutiv** al lui **E.H. Erikson**, eul integrează identificările de până atunci, coordonează acele necesități și eliberează aptitudinile deja însușite, de care se folosește în ocuparea rolurilor sociale, în așa fel încât să obțină acceptarea celorlalți. Eul poate fi surprins exclusiv în cadrul relațiilor cu acei camarazi de a căror recunoaștere are nevoie individul (Krappman, resp. Erikson, p. 26).

Sintetizând teoriile asupra formării **eu-lui politic** constatăm că ele au ca punct comun faptul că din punct de vedere structural asistăm la o organizare supra-nivelară bazată pe trei nivele, în care primul nivel este cel mai stabil în timp dar care la rândul lui este precedat de identitatea apartenenței la grupul național. Nivelul intermediar și superior este în ordine crescătoare afectat de evenimentele curente iar specific pentru întreaga construcție a eu-lui politic este faptul că asigură un echilibru între instinctele individului și lumea exterioară. De exemplu o persoană impulsivă, violentă și intolerantă își va găsi locul într-un partid radical sau ultranaționalist și va găsi aprecierea socială prin numărul de membrii care aderă la partidul lui. Prin aprecierea celorlalți avem practic oglinda eu-lui politic structurat.

1.4. Formele socializării politice

1.4.1. Principalele forme de socializare politică în abordarea lui Dekker și Meyenberg

Socializarea politică ca și parte a procesului general al socializării are propriile mijloace și forme de acțiune. Dekker și Meyenberg (1991, p. 39–40) au identificat trei forme de acțiune:

- **socializarea politică intenționată și directă**, cu scopul orientat spre dobândirea de cunoștințe specializate, formarea atitudinilor și a comportamentelor cetățenești. Concret această formă de socializare se realizează prin: *educația civică sau studiul de alte materii școlare din domeniul politicului*;
- **socializarea politică intenționată indirectă** are loc datorită unor factori de socializare sau activități care nu au ca scop principal educația politică. *Voluntariatul într-o organizație non-profit sau chiar într-un partid politic*, reprezintă câteva exemple pentru acest tip de socializare politică;
- **socializarea politică neintenționată și indirectă** apare în condițiile de învățare informală, cum ar fi *lectura presei, urmărirea de talk-show-uri la televizor sau ascultarea știrilor*.

Procesul socializării politice este **direct** dacă implică comunicarea explicită de informații, valori ori opțiuni privind domeniul politic și **indirect** dacă se realizează în momentul în care opțiunile politice sunt modelate de către experiențele personale. Există experiențe sau evenimente care își pot lăsa amprenta asupra întregii societăți. Astfel de evenimente au cel mai puternic impact asupra tinerilor pe cale să se implice în viața politică. Atunci când anumite experiențe produc schimbări dramatice în atitudinile membrilor mai vârstnici ai societății, putem vorbi despre **resocializare politică** (Almond, Powell 1992, p. 53–54).

Sintetizând rolul **experiențelor directe și indirecte, politice și non-politice, latente și manifeste** în socializarea politică Almond și Verba (1996, p. 283), oferă un cadru de discuție pro și contra asupra primordialității tuturor acestor factori (Tabelul 1.1):

**Tabelul 1.1. Considerații pro și contra
asupra socializării politice din perspectivă directă și indirectă**

Afirmație	Critică și argumente
Experiențele non-politice de socializare cu rol în socializarea politică au încă de timpuriu iar sistemul politic este privit ca pe ceva obișnuit, familiar.	Corect dar anumiți factori care apar mai târziu au un impact mai ridicat, implicarea, partizanatul sunt mai bine explicate de experiențele mai târzii
Experiențele subiecților sunt doar latent politice, prin consecințele lor	Experiențele de viață sunt și manifest politice
Procesul de socializare este unul unidirecțional în care familia, școala; exercită influențe asupra copiilor	Efectele sunt bi-direcționale

Fără să insităm foarte mult prin mai multe comentării decât cele aflate în forma tabelară putem afirma că influența pe care o au *pattern-urile autorității nonpolitice* asupra socializării politice se realizează în **familie**, unde au loc practic primele

experiențe care implică *autoritatea și reacția față de autoritate*. S-a considerat, uneori în mod simplist, că această experiență din familie va genera atitudinea și concepția viitorului adult asupra sistemului politic. O influență mai puternică tind să aibă mai degrabă experiențele din școală care se apropie mai mult de experiențele politice, decât cele din familie.

1.4.2. Controverse teoretice asupra formelor de socializare politică

Controversele principale asupra formelor de socializare politică sunt între teoria liberală și cea radicală. Astfel între *teoreticienii liberali și cei radicali ai culturii politice* există două aspecte divergente în ceea ce privește forma socializării politice (Hague, Harrop & Breslin, 1993, p. 149): **primul** care se referă la dimensiunea temporală iar al **doilea** la maniera de desfășurare a socializării politice la vârstă adultă.

Teoreticienii punctului de vedere **liberal** consideră că *atitudinile politice primare iau naștere în tinerețe* iar socializarea adultului, ca și cea a copilului, este rezultatul spontan al experiențelor de natură personală pe când perspectiva **radicală** accentuează rolul *experiențelor la vârstă adultă* și procesul de socializare politică este rezultatul al unui efort susținut, având drept obiectiv crearea unui „*consens național supra-partinic*” (Miliband, 1969, p. 169).

În mod logic, **nu putem justifica semnul de egalitate** între *părerile, atitudinile și reprezentările adulților și ale copiilor*, deoarece lumea politică adultă, prin experiențele sociale, politice, a nivelului de dezvoltare a personalității, este una **total diferită de cea a copiilor**. Trebuie să mai accentuăm faptul că adolescenților și copiilor le este în obicei să pună sub semnul întrebării foarte multe idei pe care în timpul copilăriei le-au primit de la adulți în procesul de educație. În acest proces de punere la îndoială a informațiilor primite de la adulți părerile sunt afectate într-o măsură mai ușoară, dar uneori evenimentele, pot influența într-o manieră extremă atitudinile, părerile și credințele, care ajung să se schimbe radical față de cele inițiale, dobândite în copilărie (Percheron, 1971). În Tabelul 1.2 regăsim modul în care cele două perspective: liberală și cea radicală găsesc o explicare asupra socializării politice, care aparent este una antagonistă dar în realitate este una complementară.

Tabelul 1.2. Perspectiva liberală și cea radicală asupra socializării politice

	Sursă/țintă	Mijloc principal	Perioadă	Natură
Liberal	De la o generație la alta	Familie	Copilărie	Spontană
Radical	De la clasa dominantă către clasele dominante	Media	Vârsta adultă	Deliberată

Sursă: Rod Hague, Richard Harrop & Shaun Breslin – Comparative Government and Politics. London, MacMillan Press, 1993, p.149

Darmon (2006), preia de la **P.L. Berger și T. Luckman**, ideea prin care aceștia încercau să explice formarea **identității și a personalității politice** la copii și adolescenții cu ajutorul *conceptelor de cunoștințe cotidiene, de socializare primară, respectiv secundară și cu cel de univers de viață*. Prin această abordare Darmon, împacă controversele amintite explicând procesul de socializare politică ca un proces continuu care se realizează în câteva etape distincte: *socializarea primară, socializarea secundară, socializarea continuă, socializarea anticipativă*; iar aceste etape coincid cu dezvoltarea individului de la copil la adult; și *resocializarea* cu schimbarea radicală a atitudinilor în urma unui eveniment major, care poate avea loc atât la copii cât și la adulți.

În concepția lui Darmon **socializarea primară** are loc în copilărie, are un caracter afectiv, reprezintă un prim proces de transformare a copiilor în adevărate ființe umane, sociale prin *învățarea valorilor de bază, prin pregătire și limbaj și cunoaște o dezvoltare pozitivă din punct de vedere social*.

Socializarea secundară se manifestă ca un proces de *învățare a normelor și valorilor altor instanțe de socializare*, altele decât familia, adică, școala, grupul de prieteni, grupul de adulți și este *orientată către neutralitate afectivă*.

Socializarea continuă este procesul de transmitere și însușire permanentă a unor modele culturale și normative.

Socializarea anticipativă implică *învățarea valorilor, credințelor și comportamentelor unui grup căruia persoana nu îi aparține în prezent, dar la care dorește să adere*. Acest gen de socializare le permite oamenilor să-și schimbe atitudinile și acțiunile lor, în momentul în care vor intra în noul grup.

Resocializarea se referă la *învățarea unui nou set de valori, credințe și comportamente care sunt diferite de cele anterioare și presupune că o persoană trebuie să se dezvețe de ce este vechi și să învețe ceea ce este nou*. Orice persoană care își schimbă statutul social, grupul de apartenență sau faptul că există o schimbare de regim politic, cunoaște un proces de **resocializare** (Almond, Powell 1992).

1.5. Principalii beneficiari ai socializării politice: profesioniștii vs. actorul social cotidian

Bourdieu (1980), vede socializarea politică mai degrabă ca o **afacere tehnică**, a profesioniștilor din domeniul și în care doar aparent există egalitate de vot iar în realitate doar o restrânsă clasă de privilegiați având un rol activ pe baza unei competențe tehnice de socializare politică, una în care actorii sociali se familiarizează cu sistemele de valori interiorizate în prima copilărie și se obișnuiesc cu poziția în structura socială și alta sprijinită pe educația școlară, pentru o parte de privilegiați

prin care li se legitimează competența socială și le furnizează o **competență conceptuală și discursivă**. (Bourdieu, 1980, 242). Autorul, acceptă ideea de socializare pur politică a individului, doar în condițiile în care aceasta are ca rezultat formarea de competențe politice, determinate de cunoștințele politice, iar discursul politic sau activitatea simbolică de asemenea politică se realizează, prin limbajul științei politice. Deși este un proces social global, și cum am văzut anterior la Bourdieu, socializarea politică este **apanajul elitelor sau a privilegiaților**, deoarece ea se realizează în cadrul unor grupuri elitiste și diferă de socializarea politică a altor grupuri mai puțin privilegiate. **Chamboredon** (1973) susține această idee a socializării politice diferențiate deoarece grupurile și mediile sociale se raportează în mod diferit la cultura societății globale. În funcție de această raportare diferențiată la cultură, socializarea politică va reprezenta adaptarea individului la societate prin inculcarea culturii, adică; „*un sistem dinamic de interacțiuni care generează în permanență efecte de adaptare individuală la viața colectivă*” (Denni și Lecomte, 2004; 169). Din acest punct de vedere socializarea politică poate fi: **pozitivă**, conformă cu valorile, normele și așteptările sociale dezirabile și promovate de societate și de grupul de apartenență – apartenența la o familie cu tradiție în politică sau activismul dintr-o organizație de tineret „obligă” oarecum subiectul să-și continue activitatea în acest domeniu numit politică – și **negativă**, adică contra așteptărilor, valorilor și normelor sociale generale, dar conformă cu cele ale unui grup sau ale unei subculturi-adică apartenența la un grup radical sau extremist care se află în contradicție cu valorile generale ale societății de libertate, toleranță etc., dar care satisface valorile grupului din care face parte și cu care se identifică.

1.6. Abordări specifice a conceptului socializării politice la copii și adolescenți

Având în vedere multitudinea de elemente explicative, care se asociază conceptului de socializare politică, și apartenența lor la discipline diferite, o mai bună abordare a conceptului înseamnă și prezentarea modului în care aceste diferite discipline și curente din interiorul lor și explică și analizează din perspectiva lor specifică.

1.6.1. Abordarea socializării politice din perspectiva psihologiei

1.6.1.1. Evoluția stadială a socializării politice la copii și adolescenți din perspectiva psihologiei genetice

Pornind de la premisă că în procesul de socializare, are loc un schimb permanent între societate și individ, depășim cadrele conceptuale unidirecționale, care considerau

când analiza sistemului politic când actorul social, cheia prin care descifrăm misterul socializării politice. Copilul în viziunea lui **Piaget** dă sens universului său, atunci când reușește să *structureze obiectele, spațiul și timpul*, să descopere *relația dintre cauză și efect*, iar între toate aceste elemente să aplice *scheme logice de interpretare și analiză*. Prin socializare copilul poate să *interiorizeze activități, valori și norme*, care îl ajută, în fond, să se integreze sau din contră să nu se integreze, în viața socială. Studiul procesului de socializare politică implică *analiza și interpretarea opiniilor și atitudinilor subiectului*, deoarece specificul dezvoltării politice, nu face ca aceasta să se dezvolte independent de celelalte domenii ale dezvoltării sale generale. Se ține cont de faptul că evoluția copilului este constantă doar în ceea ce privește vârsta sa cronologică, deoarece complexul fenomenelor psihologice, intelectuale, morale, cognitive, nu se dezvoltă în mod constant și uniform la fiecare subiect în parte. Atingerea unui nou stadiu de dezvoltare, înseamnă uneori *reorganizarea totală a sistemului psihic al copilului*, după care urmează o *perioadă de echilibru*, cu schimbări nesemnificative. **Stadiile superioare** de dezvoltare ale copilului, *nu implică schimbări de atitudini, opinii sau cunoștințe cu altele*. Informațiile care au devenit mai importante decât cele anterioare, devin primordiale iar cele care au scăzut ca și importanță, se integrează în noua structură dar au o semnificație sau valoare mai redusă. În felul acesta se schimbă în **primul rând**: *modul de organizare a cunoștințelor, atitudinilor și opiniilor*; iar în **al doilea rând**: *tipul informațiilor pe care le procesează subiectul*. Aceste modificări determinate de trecerea de la o etapă la alta, sunt atât sub aspect *calitativ cât și cantitativ* (Piaget, 1970).

În momentul în care analizăm copilul din perspectiva socializării politice, trebuie să luăm în calcul că **dezvoltarea inteligenței infantile este stadială**, iar **mecanismele gândirii politice** sunt condiționate și de alți factori de dezvoltare: *mediul social, interacțiunea cu adulții*. Socializarea politică, este în foarte mare măsură dependentă de nivelul de dezvoltare a inteligenței copilului. Prin dezvoltarea gândirii, intelectului și maturizarea emoțională, copilul își *dezvoltă reprezentările despre lume și relațiile cu ceilalți*.

Rezumând punctele de vedere din ultimii 60 de ani a peste 40 de specialiști în ceea ce privește natura inteligenței, **Sternberg** (cit. de C. Missiuna, 1989) găsește pe lângă multitudinea de opinii contradictorii și doua elemente similare pentru definirea inteligenței: *intelența ca și capacitatea de a învăța plecând de la experiență și inteligența ca și capacitatea de adaptare la mediu*.

În domeniul *achiziției de informații, învățării și adaptării la mediul politic* un rol important îl joacă **intelența**, iar în abordarea piagetiană a inteligenței l-a avut problema conceptului. Chiar dacă pare redundantă informația dar *adaptarea și integrarea politicului* necesită și implicarea **inteligenței** ca factor de compatibilizare și integrare a tuturor informațiilor obținute din învățare.